

Vztáhová väzba a agresívne prejavy v období mladšej dospelosti – „čiasťkové výsledky“

Attachment and Aggressive Manifestations in Younger Adulthood – „Preliminary Findings“

Tatiana Lorincová^{1*}

¹*Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika*

Abstrakt

Hlavnou témou príspevku bola komparácia retrospektívnej vzťahovej väzby (emočná vrelosť a odmietanie) a agresívnych prejavov (fyzická agresivita, verbálna agresivita, hnev a hostilita) v období mladšej dospelosti. Na zber údajov sme použili dva dotazníky, konkrétne dotazník s.E.M.B.U, ktorý meral retrospektívnu vzťahovú väzbu a Dotazník agresivity, ktorý zisťoval jednotlivé agresívne prejavy. Prostredníctvom štatistických analýz sme dospeli k výsledkom, ktoré sú čiastkovými výsledkami širšieho výskumu, a ktoré poukazujú na štatisticky významné rozdiely medzi emočne vreloú vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou v úrovni fyzickej agresivity s $F = 13,53$, Výskumné výsledky odhalili štatisticky významné rozdiely v úrovni hnevu s $F = 11,23$ a v úrovni hostility s $F = 24,96$, pričom vo všetkých troch prípadoch je hodnota $p_{\alpha} \leq 0,05$. V úrovni verbálnej agresivity sa štatisticky významný rozdiel nepotvrdil, pričom $p_{\alpha} = 0,13$ a $F = 2,12$.

Kľúčová slova: vzťahová väzba, agresívne prejavy, mladšia dospelosť

Abstract

The main topic of the contribution was comparison between retrospective attachment (emotional warmth and rejection) and aggressive manifestations (physical aggressiveness, verbal aggressiveness, anger and hostility) among younger adulthood.

Bowlby's theory of attachment was that once a core attachment style develops in an infant, it will influence and shape the nature of all intimate relations for the individual moving forward throughout the infant's life cycle. Authors Mikulincer and Shaver (2011) explain how these primary attachment experiences would affect future emotional, cognitive and behavioral processes. Secure adolescents, in comparison to insecure ones are perceived as being less aggressive. Research has pointed out that secure parental attachment promotes adaptive

*Korespondenční autor: Katedra psychológie, Filozofická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika, Moyzesova 9, 040 01, Košice
e-mail: tatiana.lorincova@gmail.com

psychological functioning. The direct relationship between attachment security and aggressive/delinquent behaviour is in line with prior evidence that secure adolescents rate higher in terms of emotional and social adjustment, enjoy more positive relationships with their family and peers, and are less likely to engage in externalizing problems, such as antisocial and aggressive behaviours. On the other hand, insecure attachment is connected with aggressive and externalizing behaviour.

Hypotheses were formulated on the base of theoretical background and our assumption was, that younger adults with emotional warmth attachment will have lower level of aggressive manifestations (physical aggression, verbal aggression, anger and hostility) than younger adults with rejectional attachment.

We used two standardized questionnaires for data collection, s.E.M.B.U. Questionnaire, which measured retrospective attachment (emotional warmth and rejection) and Questionnaire of Aggressiveness, which measured aggressive manifestations. We used statistical analysis and we found statistically significant differences, which are preliminary findings from broader research, between emotional warmth attachment and rejectional attachment in physical aggressiveness with $F = 13,53$, anger with $F = 11,23$ and hostility with $F = 24,96$ and in all cases was statistical significance $p_{\alpha} \leq 0,05$. We did not find significant differences between emotional warmth attachment and rejectional attachment in verbal aggressiveness with $p_{\alpha} = 0,13$ a $F = 2,12$.

Hypotheses were confirmed and it is possible to agree with previous researches, that secure attachment or emotionally warmth attachment is associated with appropriately and insecure attachment or rejectional attachment is associated with aggressive behaviour.

Keywords: attachment, aggressive manifestations, younger adulthood

Úvod

Interakcia medzi matkou (vzťahovo významnou osobou) a dieťaťom sa vyvíja v ranom detstve, prakticky od narodenia. Vplyv vzťahovo významnej osoby na vývin dieťaťa je nezanedbateľný, keďže skúsenosť v ranom detstve ovplyvňuje celoživotný vývin individua. V príspevku sa zaoberáme súvislosťou medzi retrospektívnou vzťahovou väzbou a prejavmi agresivity vo vývinovom období mladšej dospelosti, pričom zisťujeme výskyt agresívnych prejavov v období mladšej dospelosti a ich súvislosť s typmi retrospektívnej vzťahovej väzby u mladých dospelých, pričom sú naše výskumné zistenia čiastkovými výsledkami vychádzajúcimi zo širšieho výskumu.

Teoretické východiská

Vzťahová väzba

Autori Lěčbých a Pospíšilíková (2012) charakterizujú pojem vzťahová väzba ako jedinečné citové puto medzi dieťaťom a starajúcou sa osobou (najčastejšie matkou). Konkrétne hovoríme o vzťahu vznikajúcom na báze dôvery či nedôvery medzi týmito jedincami, ktorá vytvára základňu pre budovanie komplexných vzťahov v neskorších rokoch. Autorom teórie pripútania je

John Bowlby (1958), ktorý definuje pripútanie ako inštinktívne a afektívne puto medzi dvoma ľuďmi, ktoré začína väzbou medzi dojčaťom a matkou. Funkcie pripútania poskytujú rovnováhu medzi potrebou bezpečia u dojčaťa a potrebou rôznych skúseností s učením. Ako náhle sa formuje väzba bezpečného pripútania, dojča využíva matku ako bezpečný základ na exploráciu, vracia sa späť, keď je vystrašené, alebo keď potrebuje pohodlie (Bowlby, 1988). Hašto (2005) uvádza Bowlbyho definíciu vzťahovej väzby ako geneticky naprogramovaného repertoáru správania, ktorý nás, pri primeranom prostredí, viac či menej silne zameriava na príslušnú hlavnú osobu; táto potreba blízkosti má okrem toho funkciu chrániť dieťa už od batolivého veku pred nebezpečenstvami. Za primárne figúry pripútania sú považovaní rodičia až do obdobia neskorej adolescencie. Figúry pripútania sa primárne využívajú na plnenie troch funkcií- udržania blízkosti, poskytnutia bezpečného útočiska (figúra pripútania poskytuje uspokojenie a bezpečnosť v období stresových podmienok) a poskytnutia bezpečnej bázy na možnosť preskúmania okolitého prostredia (Hazan & Shaver, 1994).

Bezpečné a neisté/dezorganizované pripútanie

V rámci vzťahovej väzby je možné uvažovať o dvoch hlavných typoch vzťahovej väzby, kde bezpečné pripútanie poukazuje na adekvátny vzťah medzi matkou a dieťaťom v ranom detstve a neisté/dezorganizované pripútanie poukazuje na určitú formu patologického pripútania. V tomto kontexte uvažujeme o bezpečnom pripútaní ako o emočne vrelo pripútaní a z hľadiska podobnosti môžeme poukázať na dezorganizované pripútanie, ktoré do značnej miery súvisí s odmietavým pripútaním, pretože oba typy pripútania sú patologické. Sarracino a kolegovia (2011) uvádzajú, že bezpečné pripútanie je charakterizované ako afektívna väzba, ktorú si jednotlivec formuje so vzťahovo blízkou osobou a zároveň mu táto osoba poskytuje pocity bezpečia a pohodlia, je stále viac uznávaná ako kľúčová pre sociálne a psychologické prispôsobenie sa počas života. V neskorom detstve a skorej adolescencii sa dramaticky mení systém pripútania a sociálne reprezentácie ľudí a vzťahov (Allen, 2008). Priamy vzťah medzi bezpečným pripútaním a agresívnym/delikventným správaním je v súlade s dôkazom, že adolescenti, ktorí boli pripútaní bezpečnou väzbou, sú rýchlejší v zmysle emocionálnej a sociálnej adjustácie, tešia sa z pozitívnejších vzťahov s vlastnou rodinou a rovesníkmi a sú menej angažovaní v externalizovaných problémoch ako napr. antisociálne alebo agresívne správanie (Sarracino Presaghi, Degni, & Innamorati, 2011).

Kim (2010) uvádza výskum, ktorý podporuje tvrdenie, že neisté/dezorganizované pripútanie je jeden z najviac signifikantných faktorov pre agresívne a nežiaduce správanie (Solomon & George, 1999; Sroufe, 2003). Dezorganizované pripútanie je definované ako vzor, kde deťom chýba koherentná behaviorálna stratégia vyrovnávať sa so stresujúcimi situáciami ako napr. traumatické skúsenosti alebo nepredvídateľné vzťahy. Podľa Kobaka et al. (2007) sú ale vrstovníci alebo partneri v romantických vzťahoch považovaní za primárne objekty citovej väzby až od neskorej adolescencie. V ranej a strednej adolescencii zastávajú túto pozíciu stále rodičia. Nedostatok rodičovskej dostupnosti a neistá citová väzba podľa zmienených autorov zvyšuje pravdepodobnosť, že sa dospievajúci so svojimi potrebami citového uspokojenia predčasne obrátia na rovesníkov.

Agresivita v sociálnom kontexte

Gomez a McLaren (2007) poukazujú na rodinné faktory (napr. manželské nezhody, negatívny rodičovský štýl a neistý štýl pripútania medzi vzťahovo blízkou osobou a dieťaťom), ktoré sú vo významnej miere prepojené s agresívnym správaním (Rutter & Garmezy, 1983). Len malá skupina detí vykazuje stabilné a vysoké charakteristiky agresívneho správania. Deti, ktoré začali vykazovať zvýšenú úroveň agresívneho a rušivého správania v ranom detstve, s vysokou pravdepodobnosťou v tomto správaní pretrvávajú aj počas adolescencie a mladšej dospelosti (Moffitt, 1993; Patterson, Debaryshe, & Ramsey, 1989). Michiels, Grietens, Onghena, a Kuppens (2008) predpokladali, že vzťahovo agresívne správanie je často odrazom problémov, ktoré prichádzajú s procesom individuácie identity pri neistej vzťahovej väzbe medzi rodičom a adolescentom. Výskumy (Avery & Ryan, 1988; Ryan & Lynch, 1989) poukazujú na to, že individuácia a rast autonómie sú uľahčené bezpečným pripútaním s rodičmi. Výskum Fonagyho (1999) uvádza, že skúsenosť s agresiou od samotnej vzťahovo významnej osoby bola koncipovaná ako faktor, ktorý neumožňuje vytvoriť si schopnosť realistického a vyváženého pohľadu na seba a iných.

Vzťahová väzba a agresivita

Kim (2010) uvádza, že strata alebo samotná hrozba straty figúry pripútania (vzťahovo významnej osoby) spôsobuje aktiváciu systému pripútania a môže vyústiť do vývinu psychopatológie, dokonca do antisociálneho alebo agresívneho správania. V zhode s týmto argumentom predchádzajúce štúdie potvrdili, že agresívne správanie dieťaťa alebo dospelého, je silne zakorenené v skorej histórii násilných, ohrozujúcich rodičov alebo rodičov, ktorí dieťa opustili (Seifert, 2003).

Autori Gallarin a Alonso-Arbiol (2012) poukazujú na výskumy, ktoré uvádzajú, že nesprávne vedenie agresivity môže priviesť jednotlivca k nepriaznivým krátkodobým alebo dlhodobým situáciám. Agresivita je špecificky spojená s vlastnosťami ako nízka sebadôvera (Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, & Caspi, 2005), užívanie návykových látok (Fergusson, Horwood, & Ridder, 2007), so psychopatiou (Marsee, Silverthorn, & Frick, 2005) alebo psychopatológiou (Helfritz, & Stanford, 2006). Zistenia vo viacerých výskumných štúdiách poukazujú na fakt, že kvalita rodinných vzťahov vytvorených v ranom a neskoršom detstve má vplyv na vývin budúcich psychologických črt v detstve a adolescencii (napr. Sheffield Morris, Silk, Steniberg, Myers, & Robinson, 2007; Stocker, Richmond, & Rhoades, 2007).

Metódy

Na základe teoretických východísk a doterajších výskumov je hlavným cieľom našej práce komparácia jednotlivých typov vzťahovej väzby (emočne vrelá vzťahová väzba a odmietavá vzťahová väzba) s jednotlivými agresívnymi prejavmi, v našom prípade uvažujeme o 4 formách agresívnych prejavov (fyzická agresivita, verbálna agresivita, hnev a hostilita) v období mladšej dospelosti.

Hypotézy:

H1: Predpokladáme, že probandi v období mladšej dospelosti s emočne vreloú vzťahovou väzbou vykazujú nižšie prejavy fyzickej agresivity ako probandi s odmietavou vzťahovou väzbou.

H2: Predpokladáme, že probandi v období mladšej dospelosti s emočne vreloú vzťahovou väzbou vykazujú nižšie prejavy verbálnej agresivity ako probandi s odmietavou vzťahovou väzbou.

H3: Predpokladáme, že probandi v období mladšej dospelosti s emočne vreloú vzťahovou väzbou vykazujú nižšie prejavy hnevu ako probandi s odmietavou vzťahovou väzbou.

H4: Predpokladáme, že probandi v období mladšej dospelosti s emočne vreloú vzťahovou väzbou vykazujú nižšie prejavy hostility ako probandi s odmietavou vzťahovou väzbou.

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo 82 probandov, ktorí sú študentmi druhého ročníka vysokej školy (humanitný a technický odbor vysokej školy v Košickom kraji) vo veku od 19 do 22 rokov, pričom priemerný vek bol 20,42 so štandardnou odchýlkou 0,34. Vzorku vysokoškolských študentov tvorilo 63 žien a 19 mužov. Študenti boli do vzorky vyberaní príležitostným výberom.

Metodiky

Skrátená verzia dotazníka *Moje spomienky*, ako ma vychovávali s.E.M.B.U. (My memories of upbringing) od autorov Arrindella et al. (1999), ktorú preložili Hašto (2005), zisťuje typy retrospektívnej vzťahovej väzby, pričom obsahuje 23 položiek. Sedem položiek sa týkalo odmietania, 9 položiek sa týkalo hyperprotektivity a 6 položiek sa týkalo emočnej vrelosti. Jednotlivé položky sú hodnotené na 4 stupňovej škále, pričom 1 znamená nie nikdy, 2 áno, ale málokedy, 3 áno často a 4 áno väčšinou. V našom prípade dotazník zisťoval celkovú retrospektívnu vzťahovú väzbu, pričom probandi mali odpovedať na položky vo vzťahu k obom rodičom celkovo, nie oddelene. Vnútnú reliabilitu metodiky sme overili na našej výskumnej vzorke a dosiahla hodnotu Cronbach $\alpha = 0,87$.

Dotazník agresivity od autorov Bussa a Perryho (1992) obsahuje 29 položiek, pričom prvých 9 položiek sa týka fyzickej agresivity, 5 položiek sa týka verbálnej agresivity, 7 položiek sa týka hnevu a posledných 8 položiek hostility. Jednotlivé položky sa hodnotia na 5 stupňovej škále, pričom 1 znamená najmenej intenzívny prejav a 5 najviac intenzívny prejav. Vnútnú reliabilitu metodiky sme overili na našej výskumnej vzorke a dosiahla hodnotu Cronbach $\alpha = 0,76$.

Výsledky

V rámci zisťovania rozdielov medzi typom retrospektívnej vzťahovej väzby (emočne vrelej vzťahovej väzby a odmietavej vzťahovej väzby) a agresívnymi prejavmi (fyzická agresivita, verbálna agresivita, hnev a hostility) sme použili parametrickú rozdielovú štatistiku, konkrétne

metódu t-testov pre dva nezávisle výbery. Probandi boli do skupín rozdelení na základe dosiahnutého hrubého skóre v dotazníku s.E.M.B.U. Probandi, ktorí dosiahli najvyššie priemerné hrubé skóre v odmietavej vzťahovej väzbe vzhľadom na počet položiek, boli zaradení do danej skupiny, pretože jednotlivé typy retrospektívnej vzťahovej väzby sýti rozdielny počet položiek. Probandi, ktorí dosiahli najvyššie priemerné hrubé skóre v emočne vrelej vzťahovej väzbe, boli zaradení do danej skupiny. Na základe výsledkov v dotazníku s.E.M.B.U. tvorilo skupinu s emočne vrelou vzťahovou väzbou 44 probandov a skupinu s odmietavou vzťahovou väzbou tvorilo 38 probandov.

Na základe Levenovho testu homogenity variancií, ktorý dosiahol hodnotu $p_{\alpha} \leq 0,05$, sme použili t-testy pre dva nezávisle výbery.

Tab. 1 Štatistická významnosť rozdielov v úrovni agresívnych prejavov medzi typmi retrospektívnej vzťahovej väzby

Typ agresivity	Typ vzťahovej väzby	N	F	p_{α}	Priemer	Štandardná odchýlka
Fyzická agresivita	Emočná vrelosť	44	13,53	0,00	19,30	4,78
	Odmietanie	38			29,67	2,34
Verbálna agresivita	Emočná vrelosť	44	2,12	0,13	14,23	2,16
	Odmietanie	38			16,16	3,06
Hnev	Emočná vrelosť	44	11,23	0,00	17,64	4,15
	Odmietanie	38			24,67	3,08
Hostilita	Emočná vrelosť	44	24,96	0,00	45,34	3,50
	Odmietanie	38			54,67	3,56

Na základe stanovených výskumných hypotéz sme prostredníctvom t-testov zisťovali rozdiely medzi agresívnymi prejavmi (fyzickou agresivitou, verbálnou agresivitou, hnevom a hostilitou) a typom retrospektívnej vzťahovej väzby (emočne vrelou vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou). Vzhľadom na výsledky, ktoré sú prezentované v tab. 1 môžeme potvrdiť, že existujú rozdiely medzi v úrovni fyzickej agresivity medzi emočne vrelou vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou, pričom $F = 13,53$ a $p_{\alpha} \leq 0,05$. V prípade agresívnych prejavov – hnev a hostilita výskumné výsledky poukazujú na rozdiel v ich úrovni medzi emočne vrelou a odmietavou vzťahovou väzbou, konkrétne pre hnev je $F = 11,23$ a $p_{\alpha} \leq 0,05$ a pre hostilitu je $F = 24,96$ a $p_{\alpha} \leq 0,05$. Medzi emočne vrelou a odmietavou vzťahovou väzbou nie sú štatisticky významné výsledky v úrovni verbálnej agresivity, pretože ukazovateľ $F = 2,12$ a $p_{\alpha} = 0,13$.

Porovnanie priemerov medzi probandmi s emočne vrelou a odmietavou vzťahovou väzbou poukazuje na konkrétne rozdiely. V úrovni fyzickej agresivity je rozdiel priemerov -10,37 v prospech probandov s odmietavou vzťahovou väzbou. V úrovni hnevu je rozdiel priemerov zápornej hodnoty, konkrétne -7,03 v prospech probandov s odmietavou vzťahovou väzbou. V úrovni hostility je rozdiel priemerov len -9,33 v prospech probandov s odmietavou vzťahovou väzbou. V úrovni verbálnej agresivity je rozdiel priemerov len -1,93 v prospech probandov s odmietavou vzťahovou väzbou, pričom výsledky výskumu ukázali, že tento rozdiel nebol štatisticky významný. Na základe výskumných výsledkov nepotvrdzujeme platnosť druhej hypotézy. Ostatné stanovené hypotézy sa na základe štatistických výsledkov preukázali ako platné.

Diskusia

Cieľom štúdie bolo zistiť rozdiely medzi retrospektívnou vzťahovou väzbou a agresívnymi prejavmi v období mladšej dospelosti. Jednotlivé výskumné hypotézy sme formulovali na základe predchádzajúcich výskumných zistení.

Prvá hypotéza sa týkala rozdielov medzi emočne vreloú vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou v úrovni fyzických agresívnych prejavov v období mladšej dospelosti. V tomto prípade sa nám hypotéza potvrdila a to vyplýva aj z predchádzajúcich výskumov (Allen, Moore, Kuperminc, & Bell, 1998; Armsden & Greenberg, 1987; Kobak & Sceery, 1998), kde autori pojednávajú o vzájomnej komparácii bezpečnej a neistej vzťahovej väzby, čiže väzby, ktorá je senzitívna a pozitívna a väzby, ktorá je do istej miery patologická a neadekvátna a z ktorej vyplývajú konzekvencie v období mladšej dospelosti. Pace a Zapulla (2011) uvádzajú, že výskumníci zdôrazňujú kvalitu pripútania, vyplývajúcu zo vzťahovej väzby medzi rodičom a dieťaťom, ktorá môže hrať rolu pri adaptívnom alebo maladaptívnom priebehu počas adolescencie (Allen, et al. 1998; Armsden & Greenberg, 1987; Kobak & Sceery, 1998). Zatiaľ čo dobrá kvalita pripútania (bezpečie alebo emočná vrelosť) pravdepodobne počas adolescencie od začiatku ochraňuje pred všeobecnými poruchami (Leadbeater, Juperminc, Blatt, & Hertzog, 1999), zlá kvalita pripútania (neistota alebo odmietanie) predikuje problémové správanie v adolescencii (Laible, Carlo, & Raffaelli, 2000). Na základe výskumných výsledkov môžeme podporiť predpoklady, že probandi s odmietavou vzťahovou väzbou sa vyznačujú agresívnymi prejavmi, konkrétne prejavmi fyzickej agresivity.

Druhá hypotéza sa týkala komparácie verbálnych agresívnych prejavov medzi probandmi s emočne vreloú vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou v období mladšej dospelosti. Nepreukázala sa štatistická významnosť druhej hypotézy, pričom predchádzajúce výskumy implicitne naznačujú interakciu medzi jednotlivými agresívnymi prejavmi a retrospektívnou vzťahovou väzbou ((Allen, et al. 1998; Armsden & Greenberg, 1987; Kobak & Sceery, 1998).

V tretej a štvrtej hypotéze sme porovnávali probandov s emočne vreloú vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou v prežívaní hnevu a hostility, pričom bola potvrdená platnosť oboch hypotéz. Ako prvý uviedol vzťah medzi pripútaním a agresívnym správaním v neskorších rovesníckych vzťahoch práve Bowlby. Viaceré empirické štúdie sa snažili o overenie vzťahu medzi týmito konštruktmi (Bosmans, Braet, Leeuwen, & Beyers, 2006; Harachi et al., 2006; Renken, Egeland, Marvinney, Mangelsdorf, & Sroufe, 1989; Troy & Sroufe, 1987), pričom v týchto štyroch štúdiách bol zistený vzťah.

Záver

V tomto príspevku bola rozpracovaná problematika vzťahovej väzby so zreteľom na retrospektívnu vzťahovú väzbu, ktorá je dôležitým faktorom prežívania a správania človeka v ranom detstve a ktorá vo významnej miere ovplyvňuje jeho budúce vytváranie priateľských a partnerských (romantických) vzťahov. Retrospektívnu vzťahovú väzbu sme porovnávali s agresívnymi prejavmi, pričom výskumný súbor tvorili probandi v období mladšej dospelosti. Hlavným cieľom bola komparácia emočne vrelej vzťahovej väzby s odmietavou vzťahovou

väzbou, ktoré je možné považovať za protichodné z hľadiska interakcie rodič- dieťa v ranom detstve. Zistili sme, že existujú štatisticky významné rozdiely medzi emočne vreloú vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou v rámci agresívnych prejavov, konkrétne fyzickej agresivity, hnevu a hostility. Vzťahová väzba alebo pripútanie je predmetom mnohých psychologických výskumov, ktoré sa zaoberajú raným detstvom, resp. spomienkami z raného detstva na analýzy a interpretácie rozličných psychologických konštruktov v dospelosti. V našom prípade sme zisťovali interakciu medzi retrospektívnou vzťahovou väzbou a agresívnymi prejavmi vo vývinovom období mladšej dospelosti. V závere by sme mohli konštatovať, že vzťahová väzba v ranom detstve zohráva dôležitú rolu v celom budúcom správaní a prežívaní individua a výrazne ovplyvňuje nadväzovanie jeho budúcich priateľských a partnerských vzťahov, taktiež aj jeho pôsobenie v sociálnych interakciách. Na základe predchádzajúcich štúdií sme zistili, že existujú rozdiely medzi skúmanými psychologickými konštruktmi, konkrétne medzi emočne vreloú vzťahovou väzbou a odmietavou vzťahovou väzbou v úrovni jednotlivých agresívnych prejavoch a to vo fyzickej agresivite, hneve a hostilite.

Literatura

- Allen, J. P., Moore, C., Kuperminc, G., & Bell, K. (1998). Attachment and adolescent psychosocial functioning. *Child Development*, 69, 1406–1419.
- Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parental and peer attachment: Relationships to well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427–454.
- Avery, R. R., & Ryan, R. M. (1988). Object relations and ego development: Comparison and correlates in middle childhood. *Journal of Personality*, 56, 547–569.
- Bosmans, G., Braet, C., Leeuwen, K., & Beyers, W. (2006). Do parenting behaviors predict externalizing behavior in adolescence, or is attachment the neglected 3rd factor? *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 373–383.
- Bowlby, J. (1958). 'The nature of the child's tie to his mother'. *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350–373.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Donnellan, M., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16, 328–335.
- Fergusson, D., Horwood, L., & Ridder, E. (2007). Conduct and attentional problems in childhood and adolescence and later substance use, abuse and dependence: Results of a 25-year longitudinal study. *Drug and Alcohol Dependence*, 88, 14–26.
- Fonagy, P. (1999). Memory and therapeutic action. *International Journal of Psychoanalysis*, 80, 215–223.
- Gallarín, M., & Alonso-Arbiol, I. (2012). Parenting practices, parental attachment aggressiveness in adolescence: A predictive model. *Journal of Adolescence*, 35, 1601–1610.
- Gomez, R., & McLaren, S. (2007). The Inter-relations of mother and father attachment, self-esteem and aggression during late adolescence. *Aggressive Behavior*, 33, 160–169.
- Harachi, T. W., Fleming, C. B., White, H. R., Ensminger, M. E., Abbott, R. D., & Catalano, R. F. (2006). Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood: Predictors and sequelae of trajectory group membership. *Aggressive behavior*, 32, 279–293.
- Hašto, J. (2005). *Vzťahová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti*. Trenčín: F. Pro mente sana s.r.o.

- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 5, 1–22.
- Helfritz, L., & Stanford, M. (2006). Personality and psychopathology in an impulsive aggressive college sample. *Aggressive Behavior*, 32, 28–37.
- Kim, E. U. (2010). An activating mechanism of aggressive behaviour in disorganised attachment: a moment-to-moment case analysis of a three-year-old. *Journal of Child Psychotherapy*, 36, 152–167.
- Kobak, R. R., & Sceery, A. (1988). Attachment in later adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, 59, 135–146.
- Kobak, R., Rosenthal, N., Zajac, K., & Madsen, S. (2007). Adolescent Attachment Hierarchies and the Search for an Adult Pair Bond. *New Directions in Child Development: Adolescent Attachment*, 117, 57–72.
- Laible, D. J., Carlo, G., & Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 45–60.
- Leadbeater, B. J., Juperminc, G. P., Blatt, S. J., & Hertzog, C. (1999). A multivariate model of gender differences in adolescents' internalizing and externalizing problems. *Developmental Psychology*, 35, 1268–1282.
- Lečbych, M., & Pospíšilíková, K. (2012). Česká verze škály experiences in close relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. *E-psychologie*, 6, 1–11.
- Marsee, M., Silverthorn, P., & Frick, P. (2005). The association of psychopathic traits with aggression and delinquency in non-referred boys and girls. *Behavioral Sciences and the Law*, 23, 803–817.
- Michiels, D., Grietens, H., Onghena, P., & Kuppens, S. (2008). Parent-child interactions and relational aggression in peer relationships. *Developmental Review*, 28, 522–540.
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescent-limited and life-course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 647–701.
- Pace, U., & Zappulla, C. (2011). Problem behaviors in adolescence: The opposite role played by insecure attachment and commitment strength. *Journal of Child and Family Study*, 20, 854–862.
- Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., & Ramsey, E. (1989). A developmental perspective on antisocial behavior. *American Psychologist*, 44, 329–335.
- Renken, B., Egeland, B., Marvinney, D., Mangelsdorf, S., & Sroufe, L.A. (1989). Early childhood antecedents of aggression and passive withdrawal in early elementary school. *Journal of Personality*, 5, 257–281.
- Rutter, M., & Garmezy N. (1983). Developmental psychopathology. In: E.M. Hetherington (Ed.), *Handbook of Child Psychology* (s. 775–912). New York: Wiley
- Ryan, R. M., & Lynch, J. H. (1989). Emotional autonomy versus detachment-revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood. *Child Development*, 60, 340–356.
- Sarracino, D., Presaghi, F., Degni, S., & Innamorati, M. (2011). Sex-specific relationships among attachment security, social values, and sensation seeking in early adolescence: Implications for adolescents' externalizing problem behaviour. *Journal of Adolescence*, 34, 541–554.
- Seifert, K. (2003). 'Attachment, family violence and disorders of childhood and adolescence'. Paradigm, Summer: s. 14–18.
- Sheffield Morris, A., Silk, J. S., Steniberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16, 361–388.
- Solomon, J., & George, C. (1999). *Attachment disorganization*. New York: The Guilford Press.
- Sroufe, J.W. (2003). The infant and adult attachment categories. In M. Cortina, & M. Marrone (Eds.), *Attachment Theory and the Psychoanalytic Process* (s. 470–486). London and Philadelphia: Whurr Publishers.

- Stocker, C., Richmond, M., & Rhoades, G. (2007). Family emotional processes and adolescents' adjustment. *Social Development*, 16, 310–325.
- Troy, M., & Sroufe, L. A. (1987). Victimization among preschoolers: Role of attachment relationship history. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26, 166–172.